

Sociologförbundet har ordet

Sociologins kärna och framtid

När jag 1995 blev den först anställda sociologilektorn i Halmstad förändrades min situation (för att använda Sartres stringenta begrepp) och därmed min roll som sociolog på ett ganska radikalt sätt. Från att ha varit en oppositionell marginalsociolog i Lund förvandlades jag till sociologins företrädare i Halmstad, både gentemot alla icke-sociologiska kollegor och gentemot studenterna.

Jag kunde ju inte bygga upp sociologin i Halmstad som en oppositionell marginalsociologi – jag var helt enkelt tvungen att lösa konflikten mellan företrädarrollen och oppositionsrollen. Oavsett om det var rätt eller fel blev jag tvungen att tro på att sociologin hade vad Göran Ahrne kallat för en kärna – för min del en kärna med en oppositionell potential för att ha en viss återkoppling till min tidigare sociologidentitet. Och jag vill i detta inlägg utifrån någon typ av generalisering av mina personliga erfarenheter hävda att denna tro på sociologins fruktbara kärna bör vara ett sammanhållande kitt i Sociologförbundet. Vi kommer naturligtvis aldrig att komma överens om vad denna kärna innehåller och hur den ser ut men som Simmel och Bourdieu framhållit kan tron på och striden kring vad det gemensamma objektet innebär fungera som sammansvetsande för en grupp eller ett fält.

För att nu återgå till min lilla story hade jag i Halmstad inte bara problemet att hitta kärnan utan jag tyckte också att jag inför studenterna skulle visa sociologins användbarhet på olika sätt. Mitt sätt att försöka lösa relationen mellan oppositionspotential och användbarhet blev att utgå från en performativ socialkonstruktivistisk tolkning av sociologin, vilket gjorde det möjligt att med hjälp av sociologins arsenal utpeka förändringsmöjligheter i sådana sociala sammanhang där studenterna senare skulle verka och leva. Genom att peka ut förändringsmöjligheter blev det också möjligt att peka ut bevarandemöjligheter för dem som hade en sådan smak. Det blev också möjligt att gömma sig bakom den typ av cynisk distansering som Berger framhåller i *Invitation till sociologi*, vilket om inte annat kunde vara skönt för mig som lärare och också bra pedagogiskt eftersom det tvingade studenterna att själva utveckla sina egna moraliska förhållningssätt.

Oppositionspotential som användbarhet – en ganska snygg lösning – men fortfarande fanns ju problemet att min tro på sociologins kärna inte hade något reellt innehåll. Vad som fanns var i stort sett Marx, Weber och Durkheim och ett antal konkurrerande teorisystem. Och jag vägrade helt enkelt att definiera sociologins kärna utifrån dessa tre giganter; dels därför att jag tyckte att det var pinsamt att sälja ut teorier från förra sekelskiftet och förförä seklet som huvudinnehållet i dagens sociologi, dels

därför att giganterna själva presenterade sina teorier som sammanhängande och i stor utsträckning varandra uteslutande teoretiska system.

Men vad som tidigt stod klart för mig var att klassikerna fortfarande hade ett antal begrepp och perspektiveringar som i högsta grad var användbara för att förstå olika aspekter av dagens samhällsliv och detta gav ju en viss trygghet i kärnsökandet. Men detta löste inte problemet mer än att peka ut en riktning för att lösa det. Man skulle kunna förstå sociologins kärna som ett antal begrepp och perspektiveringar kännetecknade av vad Wittgenstein benämnt som familjelikhet – en sociologisk verktygslåda med verktyg som var för sig, men framförallt i väl avvägda kombinationer, är användbara för att på avtäckande sätt förstå olika aspekter och områden av dagens samhällsliv.

Ett stöd för denna uppfattning fick jag förutom hos C Wright Mills hos Blumers artikel om "sensitizing concepts". I min variant blev detta en form av kantiansk realism (alltså en kombination av epistemologisk idealism och ontologisk realism) som hävdade att olika former av samhällelighet existerar som ting-i-sig, som har sin samordnande kraft (vilket innebär både tvång och "enablement") oberoende av vilka sociologiska åskådningsformer vi använder för att förstå denna bakomliggande kraft (utom i speciella ögonblick, de speciella ögonblick då den sociologiska kunskapen genom att på något sätt bli gemensam kan användas för att skapa nya former av samordningskrafter). Vi kan emellertid bara förstå den samhälleliga kraften genom våra sociologiska åskådningsformer i form av "sensitizing concepts" och teoretiska perspektiveringar – vi kommer aldrig åt denna märkliga företeelse i sin rena form – det går aldrig att skala löken färdigt om man vill ha kvar någon lök. Vi kan på förhand bara delvis avgöra vilka av dessa infallsvinklar som är relevanta för att förstå det speciella fenomen vi studerar. En mer utvecklad förståelse bestäms av en kombination av det motstånd hos studieobjektet som utgår från dess verkliga samhälleliga objektivitet samt den sociologiska uppfinningsrikedom som enligt denna metaforik bör vara någon form av utväxt från sociologins kärna.

Så här långt verkar kanske detta bra. För mig uppstod det emellertid (utifrån mitt fasthållande vid kärnmetaforiken) ett problem. Det som man skulle kunna kalla efterkrigssociologin verkade inte ha mycket att bistå med vad det gäller kärnbegrepp och kärnperspektiveringar. OK Goffman, men det skulle ju vara torftigt om det bara var Goffman. Jag blev emellertid på olika sätt varse att detta var en blind fläck hos mig, men inte bara hos mig utan också hos mina sociologiska generationskamrater (och då är det viktigt att påpeka att som sociolog är jag yngre än vad mina identitetspaper anger – jag blev doktorand -83 strax efter att jag blivit klar med min C-uppsats). På olika sätt upptäckte jag att det fanns ett antal användbara begrepp och infallsvinklar i nordamerikansk efterkrigssociologi som jag och mina sociologiska generationskamrater inte hade fått lära oss.

En viktig grund för denna min upptäckt var utifrån att jag som handledare av C- och D-uppsatser använde mig av vad jag skulle vilja kalla min sociologiska blick för att hjälpa studenterna att sociologisera sina problem och iakttagelser. Detta var emellertid litet bekymmersamt eftersom jag hade svårt att tro att ingen på mera string-

enta sätt använt sig av begrepp som liknade mina ad hoc-sociologiseringar (och den grundläggande akademiska dygden är ju att ange sina föregångare). När jag började söka systematiskt efter föregångare så hittade jag i stor utsträckning vad jag sökte efter i nordamerikansk efterkrigssociologi. (Kanske gavs min möjlighet att hitta detta av att min sociologiska generationsbestämning var splittrad – jag läste 2 betyg sociologi i mitten på 60-talet, alltså innan 60-talsrevolten förvandlade sociologin, för att sedan komma in igen i den då förvandlade sociologin via en C-kurs på distans 1981.) Jag tyckte mig också se att *roller* var det centrala begreppet i denna fruktbara nordamerikanska efterkrigssociologi. Genom att utgå från att rollbegreppet utpekar relationen mellan rollpositionalitet och rollutförande som sin centrala motsättning (vilket redan Linton gjort och som Goffman senare gjorde till en central del i sin sociologi) tyckte jag mig också kunna på fruktbara sätt lösa upp den idiotiska motsättning mellan struktur- och aktörssociologi som jag och mina sociologiska generationskamrater blivit uppfostrade med.

Alltså: nordamerikansk efterkrigssociologi kan berika vårt förråd av sociologiska begrepp och perspektiveringar och denna sociologi pekar ut begreppet roll som sociologins nyckelbegrepp, det vill säga det begrepp som kan kommunicera med alla sociologins begrepp och perspektiveringar, vilket därmed gör det möjligt att förstå den gemensamma familjelikhet som kännetecknar sociologins kärna (begreppet roll är kärnan i kärnan, om man vill överdriva metaforiken). Ett kraftigt stöd för denna min sent utvecklade sociologiska grundtro fick jag genom att jag fick tillfälle att tillsammans med Antoinette Hetzler, som utbildats på nordamerikanska elituniversitet under den tid då det begav sig, genomföra en doktorandkurs där texturvalet i stor utsträckning bestämdes av denna sociologiska trosuppfattning. Alltså: Antoinette Hetzlers kompetens och erfarenheter var en viktig del av det utökade stödet men detta hade också sin grund i hur doktoranderna tog emot texturvalet; till exempel den något nedslående reaktionen att detta borde vi ha lärt oss redan på grundutbildningen.

Utifrån denna lilla berättelse vill jag kristallisera ut några personliga generaliseringar som jag tror kan ha betydelse för Sociologförbundet.

Att bedriva det som kallas "public sociology" tycks enligt många bli en allt viktigare uppgift för sociologin. Jag vill hävda att den viktigaste delen av "public sociology" utgörs av elementär grundutbildning i sociologi med sin bas i sociologins med nödvändighet kritiska kärnbegrepp och att Sociologförbundet därför bör verka för att kärn-sociologi blir ett viktigt gymnasieämne.

Att Sociologförbundet via framförallt sina arbetsgrupper arbetar för att utveckla begrepp och perspektiveringar som kan kommunicera med och befrukta sociologins kärnsystem.

Att Sociologförbundet arbetar för att sprida och förankra en sociologidentitet genom att knyta an till yrkesverksamma som har sociologi i sin utbildning och i någon mån använder sig av sociologiska förhållningssätt i sina livsverksamheter. Att hävda kärn-sociologin som identitetsbildande är emellertid viktigt inte bara för att bredda oss utan också för att hålla fast vid alla de sociologer som är verksamma inom andra områden än de som kan benämnas som strikt sociologi.

Att använda våra årsmöten, arbetsgrupper och *Sociologisk forskning* för att bredda och utvidga den svenska sociologins identitetsbas.

Att breddandet av identitetsbasen omedelbart påbörjas genom att dra in master- och magisterstudenter i förbundets verksamhet och kanske också kandidatstudenter (som ett experiment med lyckat resultat skickade jag till föregående årsmöte i Lund två B-studenter som uppträdde med två bearbetade examinationspapers som de skrivit utifrån en 5-veckors kurs i vad som kallades modern teori på B-nivå, delvis uppbyggd enligt ovanstående principer).

Att Sociologförbundet utifrån ett kärnsociologiskt förhållningssätt arbetar för att utveckla relationen mellan grundutbildning och forskning, kanske genom att inrätta en speciell arbetsgrupp för detta ändamål.

Till sist, för att undvika missförstånd: vad jag har skrivit om här är inte på något sätt institutionaliserat utan i stort sett enbart förankrat i mig själv som social och förkroppsligad aktör som kan kommunicera med sig själv med hjälp av roller och rollmodeller som man i någon bemärkelse själv väljer. Utförandet av rollen måste i normal-fallen hålla sig inom de strukturerande ramar som ges av "rollpositionaliteten". *Men* trots denna determinering har den förkroppsligade aktören möjlighet att inom dessa ramar spela rollen på sitt speciella sätt med sina speciella motiveringar. *Men* ibland kan gnisslet mellan strukturerande rollpositionalitet och tendentiellt överskridande rollutförandemotiveringar bli för stort. *Men* däremot kan intet sägas – i alla fall inte i detta sammanhang.

Per-Olof Olofsson

Ledamot i Sociologförbundets styrelse